

Жертва генія заради істинного «Я»

Олена Крутова

Люк Доїл у фільмі «Пісня імен». Режисер Франсуа Жирар. 2019.

«Інколи говорять, що в мистецтві між вельми добрим і воістину великим один крок, і водночас ціла прірва. Що ж, сьогодні Давид Ілай Рапопорт має намір цю межу перейти. Ті з нас, кому пощастило чути його ознайомчий запис, одностайно відзначили блискучу гру цього 21-річного польського емігранта. “Музика, послана богами”, – таке потужне враження справив запис Рапопорта у світі класичної музики, що ніхто і не задумався, наскільки маловідомим залишалося його ім’я донині. І сьогодні в нього вперше в житті відбудеться концерт на міжнародній сцені». Цією натхненною промовою починається стрічка режисера Франсуа Жирара «Пісня імен» (2019). Але, на жаль, очікуваний концерт не відбувся...

Драму французько-канадського сценариста і режисера створено за романом Нормана Лебрехта, відомого англійського музикознавця, критика і письменника. Його перу належать науково-популярні дослідження: «Міф про маєстро: Великі диригенти в зіткненні за владу», 1991 (простежується історія диригування); «Хто вбив класичну музику», 1997 (про «придворні» таємниці і кризу музичного бізнесу в царині академічної музики, що мало міжнародний резонанс і принесло скандальну славу автору); збірник «Життя і смерть класичної музики», 2007 (історія записів класичної музики з оглядом ста найуспішніших і двадцяти провальних) тощо. У 2001-му вийшов перший художній твір Лебрехта «Пісня імен» («The Song of Names»), що отримав Вітбредівську премію як найкращий дебютний роман.

Фільм зберігає назву роману. Але наскільки це слушний і символічний режисерський хід, з подивом і вдячністю усвідомлюєш лише у фіналі. Стає зрозумілим, з якою делікатністю і шанобою поставився режисер до тексту письменника, вловивши ключову ідею роману, вистраждану одним з її головних героїв, майстерно підпорядкувавши їй події сюжету.

Драма починається з детективного зачину: на свій перший у житті концерт молодий талановитий скрипаль Давид Рапопорт не з’явився. Завдяки цьому режисер зберіг напружену інтригу.

Подальші події розгортаються у 1980-х роках. В основі сюжету – історія вже немолодого англійця, музиканта на ім’я Мартін (Тім Рот), нащадка родини імпресарію. Він – один із членів журі на іспитах юних музикантів. Мартін добродушно і дещо байдуже слухає вступників, але раптом з цього меланхолійного спостереження його виводить один із конкурсантів. Мартін здивований і схвилюваний: у діях хлопця він помічає знайомий і дорогий серцю жест – перед початком гри скрипаль кілька секунд пильно дивиться на каніфоль, яку дбайливо тримає на долоні, і торкаючись її вустами, згори донизу уважно проводить уздовж смичка. Такий жест був у людини, яку він колись знав, яку шукає вже понад 35 років...

Завдяки флешбекам дізнаємося, що сталося тоді, у час Другої світової війни, коли доля поєднала таких різних за характером, темпераментом і зовнішністю хлопчаків – Мартіна і Давида. Сподіваючись розвинути талант сина і врятувати його від жахів війни, польський єврей Зігмунд Рапопорт залишає дев’ятирічного хлопця батькові Мартіна Гілберту Сіммондсу (Стенлі Таунсенд), відомому лондонському імпресарію. І довіряє настільки, що віддає не в єврейську сім’ю. Сіммондс, який щиро захоплюється талантом хлопця, обіцяє поважати у своїй родині їхню віру і традиції. І слова свого дотримує: у сімейний побут додає деякі єврейські звичаї, а головне – він полюбив хлопця, як рідного сина. Тим часом Давидів батько поспішає у Варшаву, щоб встигнути до приходу нацистів вивезти дружину і доньок, але, як пізніше стає відомо, не встигає. Родина Давида опиняється в концтаборі Трєблінка.

Символічний жест, який зворушливим теплом підсвічує тло картини: поцілунок каніфолі, подарованої батьком у

Джона Хауер-Кінг у фільмі «Пісня імен».

मितь прощання з сином. «Будь хоробрим», – на жаль, це останні слова в житті, які він почув від тата. Відтоді Довид і Мартін, які далі називатимуть один одного Довидл і Мотл (з поваги до єврейських традицій), стають нерозлучними «братами».

Вартий уваги цікавий епізод: дуель скрипалів у бомбосховищі. В один із нальотів там ховаються Сіммондси разом із іншими лондонцями. Довидл викликає на дуель старшого і досвідченішого скрипаля Йозефа Векслера. Лунає багато чудової музики у віртуозному, експресивному виконанні юнаків-вундеркіндів.

Подорослішавши, Довидл відважується на ще зухваліший вчинок: відрікається від іудаїзму. Життєлюб-гедоніст і веселий балагур, він відмежується від віри предків. І в свідки цієї гучної події запрошує вірного Мотла. І вчиняє це в синагозі, за чим з побожним подивом спостерігає Мотл. Довидл філософськи вигукує: «Національність – це твоя шкіра від народження до смерті, а от релігія – як пальто: зняв-одягнув».

Отже, попереду блискуча музична кар'єра. Але на свій перший дебютний концерт, у який його опікун і вчитель Гілберт Сіммондс вклав усі свої заощадження і на який запросив вищий світ Лондона, Довидл не з'явився. Незабаром, не витримавши цього удару, батько Мартіна йде з життя. І починаються тривалі, виснажливі пошуки: Мартін шукає брата, а брат, як виявилось, шукав і знайшов себе справжнього. Побувавши у різних країнах і зустрівшись з багатьма людьми, Мотл нарешті знаходить Довидла. Пронизливий епізод зустрічі відбувається в цілковитій тиші. Чоловікам несила вимовити жодного слова, лише Довидл промовляє єдину фразу: «Довго ж ти мене шукав». В автомобілі Мотла між ними триває мовчання, але за ним відчувається прихований підтекст, сповнений розпеченого діалогу. Зненацька Мотл відчайдушно, до крові, б'є в лице

Довидла й обурено висловлює все те, що мав на серці майже сорок років, розшукуючи його. І тільки тепер дізнається, що сталося у той злочасний вечір. Довидл, поспішаючи на концерт, потрапив під сильну зливу і сховався під навісом приміщення, де, як виявилось, розташовувалася єврейська спільнота. Він назвав прізвище своє і батьків, сказав, у якому концтаборі вони перебували, і запитав, чи не відомо, як склалася їхня доля. Тоді його запросили всередину послухати «Пісню імен», яку склали євреї під час Холокосту, позаяк так легше було запам'ятати всіх загиблих. І це найпроникливіший епізод стрічки, її кульмінація – у тиші лунає журлива «Пісня імен», просякнута невимовною тугою. Довидл чує імена і прізвища своїх рідних: батьків і сестер. Сльози котяться з його очей, адже він не втрачав надію, що хоча б хтось із родини вижив. Та всі загинули.

Хлопець переживає справжній катарсис. І тут все його світське життя втрачає для нього будь-який сенс, навіть перспектива стати уславленим на весь світ, багатим музикантом. Душа проходить крізь пекельне очищення. Старе «Я» помирає і воскресає нове. З приміщення юнак виходить іншою людиною. Він залишається в спільноті, палко і самовіддано вертається до віри пращурів, одружується і народжує дітей, ведучи закрите життя ортодоксального віруючого. Але Мотл не може з цим змиритися, він наполягає, що Довидл заборгував йому і його покійному батькові концерт. Після суперечливих перемовин той погоджується лише на один концерт за його умовами. На концерті має пролунати «Пісня імен». Скрипаль-віртуоз не втратив таланту, навпаки, його виконання стало ще глибшим. У тиші він покидає сцену і йде за лаштунки під шквал оплесків, щоб більше не з'явитися, а Мотлу залишає зворушливого прощального листа, в якому просить його не шукати. Довидла грають три актори: хлопчика – Люк Дойл, юнака – Джона Гавер-Кінг, чоловіка у віці – Клайв Оуен. Актори зіграли блискуче, заживши життям свого героя, відчувши його драму, виразно й об'ємно висловивши його почуття і їх найтонші відтінки: біль і захоплення, радість і відчай. І це не дивно, адже британська акторська школа (у фільмі задіяні англійські актори) одна з найсильніших у світі.

Заслуговує на увагу цікава деталь, напевно, ключова: Довидла грають різні актори, але завдяки очам, здатності виявити їх індивідуальну силу і глибину, складається враження цілісного образу. І це творча удача як режисера, так і виконавців, та сама заповітна акторська магія, якої з прихованою надією завжди очікуєш.

У фільмі лунає розкішна музика канадського композитора Говарда Шора, автора музики до багатьох оскаронесних голлівудських стрічок, що стали класикою, зокрема «Філадельфія» (реж. Джонатан Деммі); «Банди Нью-Йорка», «Авіатор», «Відступники» (реж. Мартін Скорсезе); трилогія «Хоббітів» (реж. Пітер Джексон); «У центрі уваги» (реж. Том Маккарті). Три «Оскари» Шор отримав за саундтреки до трилогії Джексона за романом Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перстнів». Тож завдяки таланту і досвіду,

Мельпомена ПростоНеба: сон осінньої ночі

Юлій Швець

Лариса Кадирова у виставі «Не плаче за мною ніколи» за твором Марії Матіос. Херсонський театр ім. М. Куліша і Національний театр ім. І. Франка.

Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» пройшов восени на відкритих майданчиках у форматі офлайн. Рішення авторитетного журі й херсонський фестиваль у цілому, героїчно проведений поміж двох хвиль пандемії командою Олександра Книги, викликають повагу, навіть захоплення.

Замість десяти днів, як це було у травні, у вересні 2020-го «Мельпомена» тривала всього чотири. Через карантинні обмеження до програми увійшли вистави лише одинадцяти театрів із шести міст України (Київ, Миколаїв, Херсон, Одеса, Харків, Маріуполь), адаптовані під відкриті майданчики. Тож аналізувати повноту і якість художнього образу було складно. Тому головних відзнак (зокрема за найкращу сценічну роботу й режисуру) не присуджували. І все ж акторські роботи журі розгляділо і не поскупилося на нагороди.

Відзнаку за найкращу жіночу роль отримала Лариса Кадирова, народна артистка України, в спільному проєкті Херсонського музично-драматичного театру ім. М. Куліша та Національного театру ім. І. Франка «Не плаче за мною ніколи» за твором Марії Матіос (режисер Сергій Павлюк). Нагороду за найкращу чоловічу роль присудили Віталію Бондареву, заслуженому артисту України, акторові театру Одеського розливу «ЛанжеронЪ» (Харків) за моновиставу «Моня» за твором Е. Севели (режисерка Галина Панібратець). Виставу «Сон літньої ночі» В. Шекспіра (постановка Євгена Резніченка) Херсонського теа-

композитор написав плетиво різнобарвних, як полум'яно-експресивних, так і лірично-меланхолійних мелодій. Це той випадок, коли музика не тільки посилює емоції героїв і відтінює події, а й є повноправним співавтором стрічки. Як зауважив актор Тім Рот, «саме музика є головним героєм фільму, а вже на другому плані історія братів і загадка зникнення одного з них». І це слушно: пронизлива «Пісня імен», почута скрипалем, кардинально змінює його долю. І ще важлива деталь: актор Джона Гавер-Кінг прожив цей епізод настільки вражаюче сильно, тому що в долі його родини і родини його героя є спільне: дідусь і бабуся актора по матері перебували в 1939 році у Варшавському гетто, звідки їм вдалося втекти.

Кінороман Франсуа Жерара має безперечну художню цінність, а, окрім цього, має ознаки біблійної притчі. Особиста драма талановитого скрипаля набуває загальнолюдського звучання.

Якщо головний герой фільму – музика, а точніше, «Пісня імен», то головні питання, як часто буває в житті, далеко не очевидні і залишаються відкритими. Чи правильно вчинив Довидл, адже його батько мріяв, щоб син став знаним скрипалем? Чи справді саме цей вибір і є даниною шани батькам? Чи можна вважати його вчинок зрадою Мотла і його батька? Як можна бути таким невдячним людям, що дбали про тебе чи не краще від батьків і доклали скільки зусиль для розвитку таланту й реалізації творчого потенціалу? На останні два питання наважимося дати свою відповідь.

Під час Другої Світової війни найбільших втрат від Голокосту зазнали євреї країн Східної Європи. А якщо згадати, скільки ще трагедій, крім Голокосту, – війн, геноцидів, голодоморів, випало на долю мешканців цих країн порівняно з країнами Західної та Північної Європи? Тому добрим і порядним людям, якими є англієць Мотл і його батько, що звикли до відносно спокійного життя в комфортних умовах, у крові яких не закарбовано цих жахів, для яких успіх у кар'єрі є однією з найбажаніших чеснот, – украй важливо зрозуміти зухвалий, на їхній погляд, вчинок скрипаля. Адже Довидл за походженням польський єврей. Так, він був вихований у культурній і забезпеченій англійській родині, але в цьому лондонському середовищі сформувалася його особистість, а серце його залишилося у Варшаві, з батьками і сестрами. Тож він пішов за покликом серця. Тому в цьому контексті вчинок Довидла зрозумілий. Метафорично кажучи: з точки зору людської логіки, особливо сучасної, для якої найвищим досягненням є кар'єрний успіх і кількість матеріальних благ, цей вчинок підпадає осуду і здається абсурдним, а ось із точки зору логіки вічної і неспростовної, де дух і його цінності завжди будуть важливішими, ніж забаганки тіла, – він природний і виправданий.

Утім, окрім цих ключових проблем, фільм порушує й багато інших, пов'язаних з мистецтвом, з людськими стосунками, втім, кожен глядач, напевно, знайде свої відповіді на ці непрості життєві питання.